

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

La Nouvelle Maison met tuin in Tervuren

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

La Nouvelle Maison met tuin, Tervuren, Albertlaan 1 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/24104/105.1

Evert Vandeweghe, Marijke Michiels

26/01/2024

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	8
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	12
2.	Evaluerend gedeelte	13
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	13
2.1.1.	Architecturale waarde	13
2.1.2.	Historische waarde	21
2.1.3.	Technische waarde	21
2.2.	Motivering van het type bescherming	21
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	22
2.4.	Juridische toestand	22
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	22
2.4.2.	Omgeving	22
3.	Beheersvisie	22
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	22
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	23
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	24
4.	Bronnen	25
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	26
5.1.	Omgevingsplan	26
5.2.	Fotobijlage	26
5.3.	Documentatie	26

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

In 1994 werd de woning [La Nouvelle Maison](#) met inbegrip van de terrassen, het toegangspoortje en de omheining beschermd als monument. De omliggende tuin werd niet mee opgenomen in deze bescherming. Na onderzoek bleek dat ook de tuin voldoende erfgoedwaarde had voor een bescherming als monument. Op vraag van de eigenaars werd een nieuwe procedure opgestart waarbij zowel de gerestaureerde architectenwoning als de tuin beschermd worden. De bestaande bescherming van 1994 wordt omwille van de rechtszekerheid vervolgens opgeheven.

1.1. Situering

De woning met tuin is gelegen aan de Albertlaan 1 in Tervuren, nabij de ten zuiden lopende Tervurenlaan. De straat werd in 1915 aangelegd op de bedding van het in 1897 verlegde tracé van de spoorlijn Brussel-Leopoldswijk. De straat met een laanbeplanting van jonge, geknotte platanen, heeft nog steeds een residentieel karakter. De bebouwing bestaat overwegend uit villa's uit de eerste helft van de 20ste eeuw. De woning ligt op een driehoekig perceel omsloten door de Albertlaan, de Henry Vande Veldelaan en een voetweg (eveneens Henry Vande Veldelaan).

1.2. Historisch overzicht

Na meer dan een kwarteeuw in het buitenland vertoefd te hebben, achtereenvolgens in Duitsland (1900-1917) en Nederland (1917-1926), verhuisde architect-kunstenaar Henry van de Velde (1863-1957) in november 1926 terug naar België. Een jaar eerder was hij tot hoogleraar benoemd aan de Rijksuniversiteit van Gent (Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde) en in oktober 1927 opende het *Institut supérieur des Arts Décoratifs* van La Cambre waar hij als directeur de Belgische avant-garde zou verenigen. Deze benoemingen had hij te danken aan enkele invloedrijke vrienden zoals de socialistische minister van Schone Kunsten en Onderwijs Camille Huysmans, maar zijn figuur riep ook heel wat anti-Duitse weerstand op, in die mate zelfs dat van de Velde in 1926-1927 in een depressie belandde.¹

Aanvankelijk woonde van de Velde in een appartement aan de Waterloosesteenweg in Brussel maar deze omgeving ervoer hij als te druk en luidruchtig. In juli 1927 vermeldde hij in een brief aan zijn vrouw: "*Je ressens une aspiration sans bornes pour la campagne et la présence des arbres. J'ai dessiné une maison! Mais est-ce fin de penser à sa réalisation? Thylla et moi avons vu quelques terrains à Tervuren.*" Net zoals zijn vorige drie woningen, zou deze nieuwe woning verrijzen in een groene buitenwijk van de stad, meer bepaald de bosrijke buitenwijk Hoogvorst in Tervuren, op de grens met Wezembeek-Oppem.² Tervuren was tot einde 19de eeuw een landelijk en bosrijk dorp. Naar aanleiding van de wereldtentoonstelling van 1897 onderging Tervuren echter een grondige transformatie. Er werd een parkboulevard aangelegd naar ontwerp van Victor Besme en het omliggende landschap werd ontworpen door Louis-Léopold Van der Swaelmen. Dit omvatte onder andere een villaverkaveling waarvan de loten vanaf 1911 werden verkocht. Op de laatste twee loten die vanaf 1925 samen te koop werden aangeboden, zou van de Velde zijn huis realiseren. Omdat de grond eigendom was van de Koninklijke Schenking stuurde van de Velde in juli 1927 een brief aan de minister van Financiën Maurice Houtart waarin hij aangaf interesse te hebben voor deze loten. Emile Vandervelde, toenmalig minister van Buitenlandse Zaken, prees zijn vriend van de Velde aan bij Houtart. Op 20 januari 1928 werd de verkoopakte ondertekend.³

¹ SEMBACH en SCHULTE 1993, 45-46 en 398; JACOBS 1996, 98.

² VANSTEENKISTE 2016, 5.

³ VANSTEENKISTE 2016, 5-7.

In deze verkoopakte werd de stijlbeschrijving voor deze verkaveling aangepast, waarschijnlijk op van de Velde vraag: "*l'aspect de façade ornée*" als eis voor de buitenarchitectuur werd vervangen door "*des exigences d'une esthétique bien entendue*". van de Velde had duidelijk niet de intentie om aan te sluiten op de klassieke villa's en cottages die al in deze verkaveling gerealiseerd waren en die hij omschreef als pretentieuze en provocerende voorbeelden van het gebrek aan goede smaak van de rijke middenklasse. Op een perceelschets van 8 november 1927 is de woning qua contour en situering al aangeduid zoals die min of meer zou uitgevoerd worden. Op deze schets stond ook een tweede gelijkaardig volume, ten noordoosten van en loodrecht op de woning, dat met een kleiner volume verbonden was met de woning.⁴ Mogelijk betrof dit een voorstel voor een tweede woning, aangezien het oorspronkelijk om twee bouwlotten ging. Enkele maanden later was bij de bouwaanvraag echter geen sprake meer van dit tweede volume.

In maart 1928 diende van de Velde de bouwaanvraag in bij de gemeente Tervuren. De administrateur van de Koninklijk Schenking omschreef het ontwerp binnenskamers als "*abominable*". Aan van de Velde stelde hij voor om het ontwerp voor te leggen aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) omdat het qua stijl dermate afweek van de andere woningen van de verkaveling. Zo schreef de verkoopakte een hellend dak voor. De KCML had enkele bedenkingen bij het platte dak maar gaf toch een positief advies dat gevolgd werd door de Koninklijke Schenking en op 4 april 1928, twee dagen nadat van de Velde bij de gemeente had aangedrongen op een goedkeuring, werd de bouwvergunning verleend. Kleine verschillen tussen de plannen van de bouwaanvraag wijzen erop dat van de Velde nog heel recent wijzigingen had aangebracht, zoals het verkleinen van de inkomhal en van het uitspringend volume met sanitair.⁵

Amper enkele dagen na de goedkeuring van de bouwaanvraag werd begonnen met de bouw, die van de Velde deels financierde met de verkoop van twee impressionistische werken van Georges Seurat.⁶ De aannemer was Sobeco (*Société belge de construction d'habitation s.a.*) met als technische adviseurs en medeoprichters ingenieur-stedenbouwkundige Raphael Verwilghen en architect Jules-Jean Eggericx. Omwille van de keuze voor de Belvédère-baksteen werd de maatvoering van het ontwerp in de lente van 1928 nog volledig bijgestuurd in functie van een modulatie in halfsteensverband met brede schaduwvoegen. De ruwbouw was voltooid voor de herfst van 1928 en op 29 april 1929 namen de bewoners hun intrek: van de Velde, zijn vrouw en drie van hun vijf kinderen: Nele, Thyl en Thylla.⁷ Zijn dochters Lene en Anne waren toen al het huis uit. Toch werden er naast de twee slaapkamers voor van de Velde en zijn vrouw nog vijf slaapkamers voorzien, wat er mogelijk op wijst dat er personeel inwoonde. Volgens het bevolkingsregister waren er verschillende dienstmeiden, een keukenmeid en een verpleegster, maar het is niet geweten of zij inwoonden. Waarschijnlijk omwille van het teveel aan slaapkamers liet van de Velde zelf nog voor de Tweede Wereldoorlog een doorgang maken tussen de centrale naaikamer en de aanpalende slaapkamers. De werkkamer op de begane grond gebruikte van de Velde enkel voor privéopdrachten.⁸

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1940 werd de woning achtereenvolgens gebruikt door Britse en Duitse soldaten. Hierbij werden verschillende beschadigingen aangebracht en objecten ontvreemd. In 1943 trok van de Velde zich terug uit zijn officiële functies en leidde vanaf dan een geïsoleerd bestaan in *La Nouvelle Maison*, mede door het overlijden van zijn vrouw in juli 1943, en een proces op verdenking van collaboratie na de oorlog. Toch kreeg hij nog af en toe belangrijk bezoek, onder andere van koningin Elisabeth in de zomer van 1947.

⁴ VANSTEENKISTE 2016, 7.

⁵ VANSTEENKISTE 2016, 7-8; Gemeentearchief Tervuren, bouwaanvraag 1928.

⁶ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 187.

⁷ VANSTEENKISTE 2016, 9.

⁸ VANSTEENKISTE 2016, 18.

Omdat hij fysiek noch financieel in staat was de woning te onderhouden, verhuisde van de Velde op 28 augustus 1947 samen met zijn dochter Nele naar Zwitserland, waar hij tien jaar later, op 25 oktober 1957 overleed. In Zwitserland betrok hij een modernistische bungalow, ontworpen door architect-designer Alfred Roth.⁹ Het portret van zijn vrouw Maria Sèthe door Theo Van Rysselberghe (1891), dat op een prominente plaats in de werkkamer hing, gaf van de Velde bij zijn verhuis in 1947 in voorlopige bewaring aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, samen met enkele andere schilderijen, tekeningen en beelden. Twee jaar later verkocht hij het werk aan het museum en schonk hij ook een beeld van George Minne, mogelijk het beeld dat zich op de hoek van de bibliotheekkast in de woning bevond.¹⁰

Van 1947 tot 1965 werd de woning verhuurd aan Joseph Hers tot aan diens overlijden in 1965. Dat jaar besloot van de Veldes zoon Thyl de woning te verkopen aan de interieurarchitecten Charlotte Graux en Stéphane Jasinski. Die laatste woonde voordien ook al in Bloemenwerf, van de Veldes eerste eigen woning (1895) in Ukkel. Hij was de broer van Stanislas die werkte bij Henry van de Velde en Victor Horta. Zelf was Stéphane Jasinski tijdens het derde kwart van de twintigste eeuw heel actief als interieurarchitect, ook bij prestigieuze opdrachten zoals het Rijksadministratief Centrum in Brussel. In 1982 werd de woning opnieuw verkocht.

Op 9 november 1994 werd de woning beschermd als monument en in 2008 vormde *La Nouvelle Maison* samen met de woningen Bloemenwerf, Wolfers en Grégoire-Lagasse in Brussel en de universiteitsbibliotheek in Gent het Belgische luik van de seriële nominatie "*L'oeuvre architecturale d'Henry van de Velde*" op de tentatieve lijst van het Unesco Werelderfgoed.¹¹ In 2015 werd de woning opnieuw verkocht en in 2019-2022 liet de eigenaar een grondige restauratie uitvoeren van de woning en tuin.

Architect van de Velde hechtte belang aan de inbedding van zijn architecturale ontwerpen in een passende omgeving. Zo ontwierp hij in het verleden zowel voor externe opdrachtgevers als bij zijn eigen woningen bij de architectuur van de woning aansluitende tuinen. Van de Velde stond eveneens in voor het tuinontwerp bij La Nouvelle Maison dat in nauwe samenhang met de woning ontworpen werd. De gemetselde tuinelementen die aansluiten bij de woning staan reeds afgebeeld op de bouwplannen van de woning. De tuintrappen, muurtjes, terrassen, paden en borders zijn ook schematisch weergegeven op een inplantingsplan. Hierop staat ook het zuidelijke halfronde tuinterras met begeleidende solitaire boom ingetekend.¹² In briefwisseling spreekt de architect ook zijn wens uit om in de tuin een "*prairie, potager et verger*" te voorzien.¹³

Na de voltooiing van La Nouvelle Maison in april 1929 werd de tuin stapsgewijs aangelegd. De datering op basis van historische foto's is niet helemaal zeker. Vermoedelijk was de tuin afgewerkt in de zomer van 1931, of mogelijk een jaar later in de zomer van 1932. In een eerste fase werden de terrassen en taluds aangelegd, een deel van de bakstenen muurtjes opgetrokken en een omheiningdraad met afsluitingshaag geplaatst. Ook de moestuin ten noordwesten van de woning was al in gebruik. Op foto's van een jaar later is ook de zuidwestzijde van de tuin aangeplant, zijn de paden met flagstones geplaveid en alle tuinmuurtjes opgetrokken. Tenslotte volgde het daaropvolgende jaar de laatste afwerking met het plaatsen van de metalen toegangspoortjes langs de Albertlaan. Ook de drie op een rij geplante bomen ten zuiden van de studio zijn op dat moment al aanwezig.¹⁴ Over de aanleg van de boomgaard is geen historisch beeldmateriaal bewaard. Een latere bewoner van La Nouvelle Maison, François Hers (zoon van Joseph Hers), die als kind in de periode 1947-1965 het huis bewoonde, herinnert zich de tuin nog goed. Bij het

⁹ VANSTEENKISTE 2016, 19-20.

¹⁰ VANBESELAERE W. 1973: Aanwinsten tijdens de ambtsperiode 1948-1972, *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten*, 26.

¹¹ VANSTEENKISTE 2016, 20-22; <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5356/>.

¹² S.N. 2016, 5.

¹³ Informatie verkregen van restauratiearchitect G. Stegen (9 januari 2024).

¹⁴ VANSTEENKISTE 2016, 24.

vooronderzoek van de tuinrestauratie tekende François Hers de indeling van de tuin in 1947. In het noordelijke tuingedeelte bevond zich ten oosten de moestuin en ten westen een boomgaard met 14 à 18 op rijen aangeplante verschillende soorten fruitbomen.¹⁵ De aanleg van de tuin bleef verder ongewijzigd tijdens het verdere verblijf van van de Velde in de woning.

Vanaf juli 1947 werd de woning verhuurd aan Joseph Hers, zijn echtgenote Nelly Stutzen en hun drie kinderen. Joseph Hers was sinds 1938 terug uit China waar hij 33 jaar werkzaam was in verschillende functies. Hers vertrok in 1905 als vertaler voor het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken en werkte later onder meer als secretaris-generaal voor de Lunghai en Pienlo spoorwegen in China.¹⁶ In deze functie trok Hers zelf door het Chinese binnenland op prospectie en verzamelde tegelijkertijd van meer dan tweeduizend bomen en struiken zaden, stekken en foto's. Deze stuurde hij in de eerste plaats aan Charles Sargent, directeur van het Arnold arboretum van de Amerikaanse Harvard universiteit, maar ook naar Kew Gardens, de plantentuin van Meise, het natuurhistorisch museum van Parijs en het college van land- en bosbouw in Nanking.¹⁷ Hoewel hij zichzelf als een amateur omschreef, publiceerde Joseph Hers verschillende artikels over plantkunde en was lid van de Internationale Dendrologische Unie, nu de International Dendrology Society. Tijdens zijn verblijf in La Nouvelle Maison liet Joseph Hers de bestaande tuinaanleg ongewijzigd, maar introduceerde wel verschillende Chinese en exotische planten.¹⁸ Na het overlijden van Hers in 1965, werd de woning verkocht.

Na de verkoop in 1965 degradeerde de oorspronkelijke tuinaanleg, deels door wijzigingen uitgevoerd door latere eigenaars, deels door achterstallig onderhoud waardoor een aantal ongewenste zaailingen zich in de tuin vestigden. In de periode 1965-1981 werd de tuinaanleg in het noordoostelijke tuingedeelte vervangen door een gazon met enkele bomen, daarbij werd ook het oorspronkelijk reliëf gewijzigd. Zowel aan de zuid- als noordgevel verdwenen door niveauwijzigingen de onderste treden van de tuintrappen onder het maaiveld. In het zuidelijk tuingedeelte werd het origineel tracé van de tuinpaden gewijzigd. Ook de begeleidende plantenborder en groenstroken palend aan het terras bij de woning werden vervangen door een makkelijker te onderhouden gazon en een taxushaag langs de terrasmuur.¹⁹ In de periode 1982-2016 werd de cour d'entrée omgevormd tot parking. Hiervoor werd plaatselijk de afsluitingshaag langs de straat verwijderd en de flagstones vervangen door grind. Deze flagstones werden deels hergebruikt voor de aanleg van een nieuw pad tussen de parking en achterdeur. Opnames door de toenmalige Afdeling Monumenten en Landschappen uit 1988 laten zien dat op dat moment één van de vijf linden, aangeplant als symbolische vertegenwoordiger van de kinderen van het echtpaar, reeds verdwenen was.²⁰

In 2006 en 2017 werd een kapvergunning aangevraagd, onder meer voor het verwijderen van een aantal coniferen, vermoedelijk aangeplant door Joseph Hers. Ook tijdens de voorbereidende werken voor de restauratie werden een aantal bomen gekapt die herstel van de woning of heraanleg van de tuin bemoeilijkten. In 2022 werd de restauratie van woning en tuin afgerond. Kunsthistorica en landschapsarchitecte Ann Voets voerde het tuinhistorisch onderzoek uit en begeleidde de restauratie van de tuin. Onder leiding van restauratiearchitect Guido Stegen werden een aantal latere toevoegingen aan de tuin uitgevoerd. In het noordoostelijk tuingedeelte werd op de locatie waar op historische foto's van kort na de bouw van de woning (1929-1932) een moestuin lag, opnieuw een moestuin

¹⁵ Informatie verkregen van restauratiearchitect G. Stegen (9 januari 2024).

¹⁶ Joseph Hers had een brede interesse, zo assisteerde hij bij enkele archeologische opgravingen van graven uit de Zhou dynastie, https://www.kaowarsom.be/nl/notices_HERS_Joseph.

¹⁷ Onder impuls van de Britse plantenverzamelaar Ernest Wilson of mogelijk William Purdom, nam Hers contact op met Sargent. Een kleine verzameling brieven, plantenlijsten en foto's worden nog in de Arnold Arboretum Archives bewaard, <https://hollisarchives.lib.harvard.edu>.

¹⁸ VANSTEENKISTE 2016, 28.

¹⁹ VANSTEENKISTE 2016, 29.

²⁰ Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Beheerdossier.

aangelegd. Deze nieuwe moestuin heeft een centraal pad in halfverharding in de as van de achterdeur. Dit pad sluit enerzijds aan op een pad in hetzelfde materiaal parallel met de achtergevel van de woning en anderzijds op een nieuwe toegang in de noordoostelijke punt van de tuin. In de noordwestelijke zone werd een fruitgaard met op rijen aangeplant geleid laagstamfruit ingepast.²¹

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken²²

Modernistische architectenwoning uit het interbellum, vrijstaand en centraal ingeplant op een driehoekig perceel omsloten door de Albertlaan, de Henry Vande Veldelaan en een voetweg. De toegang tot de woning bevindt zich aan de Albertlaan, aan de korte, noordwestelijke zijde van het gebouw. Dit bestaat uit een rechthoekige volume met een kleine, eenlaagse uitbouw aan de zuidwestelijke hoek.

Het gebouw telt een kelderniveau, dat aan de noordwestzijde van buitenaf toegankelijk is via een garagepoort, en twee bouwlagen onder een plat dak. De structuur bestaat uit een combinatie van baksteen en beton. Het parement wordt gevormd door een ruwe baksteen van groot formaat, de zogenaamde Belvédère (okergeel met rozige-grijze tinten) in combinatie met horizontale elementen in beton (met name een zorgvuldig geprofileerde, gebogen plint en kroonlijst, balkons en lintelen) en in buismetaal (borstweringen). Ook het metselwerk zorgt voor een horizontale accentuering door het gebruik van verdiepte lintvoegen en door een licht verdiept gevelvlak ter hoogte van de vensters op de eerste verdieping, dat aan de boven- en onderzijde afgezoomd is door een rij verticaal geplaatste bakstenen. De hoeken van het gebouw zijn vanaf de vensterdorpels op de eerste verdieping tot boven sterk afgerond, aan de noordwesthoek zelfs vanaf de begane grond, en die afronding wordt benadrukt door de uitkragende kroonlijst.

Het gebouw kenmerkt zich door vier verschillende gevelcomposities. De zuidwestgevel is de meest opengewerkte en regelmatige met een raster van typische vensters (breed, rechthoekig en met een driedelig raam) die zowel horizontaal als verticaal in elkaars verlengde liggen. Ook de terrasdeur en het grotere venster in de uitbouw sluiten hier op aan. De noordoostgevel is voornamelijk in het centrale deel geopend en eerder symmetrisch opgevat met in de centrale travee een deur en daarboven een even breed venster, aan weerszijde geflankeerd door een typisch venster in beide bouwlagen. Daarnaast wordt het noordelijk deel van deze gevel op beide verdiepingen beperkt geopend met drie smalle vensters ter hoogte van de traphal en het sanitair. Deze gevel vertoont dus vooral een grote gelijkens tussen beide bouwlagen. Het is ook de enige volledig vlakke gevel. De achtergevel aan de zuidoostzijde heeft bovenaan een symmetrische indeling met een centrale terrasdeur, aan weerszijden geflankeerd door een typisch venster. De symmetrie op deze verdieping wordt wel doorbroken door het balkon dat zich uitstrekt vanaf de centrale terrasdeur tot aan de hoek van de zuidelijke uitbouw. De begane grond wordt aan de oostzijde verlicht door een venster dat volledig in de lijn ligt van het bovenliggende venster, aan de zuidzijde daarentegen is dit deel van de gevel volledig blind. Links ervan bevindt zich wel een groot venster dat bijna de volledige breedte van de uitbouw inneemt. De voorgevel ten slotte (de noordwestzijde), bestaat uit een heel dynamische, asymmetrische, en vrij gesloten compositie met onderaan rechts de verdiepte garage en bovenaan links een schuine uitsprong (balkon). De deur die uitgeeft op dit

²¹ Voor de restauratie van de tuin werd gebruik gemaakt van historische foto's en plannen waarin de keermuren en tuintrappen, horizontale niveaus en korte steile taluds, paden en plantenperken goed gedocumenteerd zijn. De flagstones waarmee de paden oorspronkelijk aangelegd waren, werden in situ bewaard en werden hergebruikt tijdens de restauratie. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Beschermingsdossier.

²² Op basis van beschermingsdossier 1994, inventarisfiche, plaatsbezoeken met restauratiearchitect Guido Steegen 21 februari 2020, FENIKX BVBA 2016, 12-36; BALLEGEER 1978, 87-94; JACOBS 1996, 100-103.

balkon bevindt zich wel centraal in de gevel net zoals het kleine, smalle venster eronder. De voordeur bevindt zich links van deze centrale as.

Ook de terrasmuurtjes spelen een belangrijke rol in deze compositie van open en gesloten volumes.

De stalen ramen, deuren en hun kozijnen, de houten rolluiken, de zonwering, twee tuinkekens en de garagepoort zijn donkergroen geschilderd wat aansluit bij van de Veldes visie op architectuur als een compositie van open en gesloten volumes, eind jaren twintig. Van de Velde zelf liet later al deze onderdelen wit schilderen maar bij de recente restauratie werd teruggegrepen naar de oorspronkelijke afwerking. De typische vensters hebben traditionele, driedelige ramen met een iets breder en vast centraal gedeelte, en twee opendraaiende zijvleugels. De vijf deuren (een voordeur, zijdeur en terrasdeur beneden en twee balkondeuren boven) zijn ook grotendeels ingevuld met glas maar hebben een horizontale, vijfdelige indeling met onderaan een metalen invulling. De voordeur en de terrasdeur zijn bovendien geplaatst in een ruimer kader met zijlichten en bovenlichten, zoals van de Velde ook toepaste bij andere gebouwen uit die periode.

Het grondplan van de woning is eenvoudig en helder in vergelijking met vroegere ontwerpen van van de Velde maar het behoudt zijn voorkeur voor introverte, beschutte interieurs. Zo blijft er een duidelijk grens tussen binnen en buiten - volledige glaswanden zoals bij andere modernistische architectuur uit die tijd blijven achterwege - en ook de buitenaanleg met ommuurde terrassen creëert een zekere beschutting. Ook de compactheid en de organische, vloeiende verbinding tussen verschillende vertrekken die van de Veldes vroegere ontwerpen kenmerkte, is hier aanwezig, met name op de begane grond.²³

De toegang tot de woning en de half ondergrondse, schuin ingeplante garage bevindt zich aan de korte noordwestzijde. De voordeur wordt beschut door het bovenliggende balkon en bereikt men vanaf de straatzijde door enkele treden aan de straat, waar zich een hek in buismetaal bevindt tussen bakstenen pijlers. Vervolgens leidt een pad in flagstones en enkele bijkomende treden tot de voordeur.

Een kleine, vierkante inkomhal met frontaal de trap geeft links via twee deuren toegang tot respectievelijk een sanitaire ruimte in de uitspringende hoekpartij en tot de traphal van de kelder die verbonden is met de achterliggende keuken. Rechts leidt een glazen deur naar de langgerekte bibliotheek die zich ten zuidwesten van de traphal en de keuken bevindt. Deze bibliotheek opent zich naar de zuidoostelijk gelegen, centrale leefruimte die de volledige breedte van de woning inneemt en die aan beide zijden uitzicht biedt op de tuin. Ten zuidoosten van deze leefruimte sluiten nog de eetkamer aan en het ruime atelier dat ook de uitbouw omvat en dat een bijna volledig beglaasde hoek heeft aan de zuidzijde. Ook deze beide ruimten zijn volledig open naar de leefruimte. De keuken en de leefruimte zijn onderling verbonden door een af te sluiten sas dat tevens toegang verleent tot de noordoostelijke tuin. Aan de zuidwestzijde worden de leefruimte en de bibliotheek naar buiten toe verlengd door een langgerekte terras, dat men bereikt via een brede terrasdeur en dat aan de zuidoostzijde van de straat afgeschermd wordt door de uitbouw van het atelier. Een bakstenen trap in het verlengde van de terrasdeur geeft toegang tot het zuidwestelijk deel van de tuin dat helemaal op het einde voorzien is van een gebogen paviljoen-terras. Aan de andere zijde van de woonkamer geeft een venster uit op het noordoostelijke deel van de tuin.

Dag- en nachtzone zijn strikt gescheiden door de trap die de verdieping bedient. Die bovenverdieping heeft een eenvoudig, symmetrisch grondplan met een centrale gang geflankeerd door zeven slaapkamers, een kleine en grote badkamer en een naaikamer. Rechts van de trap geeft een deur toegang tot het balkon dat zich boven de ingang van de woning bevindt. Het andere eind van de gang is afgesloten voorbij de deuren, die respectievelijk toegang geven tot de slaapkamers van het echtpaar. Vanuit die kamers kan

²³ JACOBS 1996, 103-104.

men door middel van een deur het laatste eind van de gang bereiken dat toegang geeft tot het zuidelijke balkon en het terras, boven de uitbouw van het atelier. De centrale naaikamer is verbonden met de aanpalende slaapkamers.

Een opvallend aspect van de **interieurafwerking** is dat de hoeken tussen de wanden en het plafond, evenals tussen de wanden onderling naadloos afgerond zijn. Het coloriet wordt bepaald door een gamma van warme beige-bruine tinten (evenals gebroken wit en lichtoker voor deuren, ramen en kozijnen). De enige uitzondering hierop is de keuken die een uitgesproken kleurenpalet heeft met okergeel voor de lambrisering, radiator, ramen en deurkozijnen, in combinatie met beige-grijs. Dit sluit aan bij de kleurenstudie die van de Velde maakte voor het trappenhuis van het museum in Hoenderloo, circa 1923. In de kelder is de wand tussen de gang en de garage rond 1962 zwart geschilderd door de Chinese kunstenares Tang Rongmei, de geadopteerde dochter van de schrijfster Han Suyin. Hierop schilderde ze in rode verf 'WELKOM', '1962' en haar naam in traditioneel Chinees schrift.

Voor de vloeren gebruikte van de Velde voornamelijk natuurlijke materialen zoals het eikenhouten parket in het atelier en het tapijt in zeegras, afgeboord met tegels in Belgische kalksteen van de Moha groeve, in de eetkamer, living en bibliotheek. Ook de haard in de leefruimte werd bekleed met deze kalksteen. In de hal is deze Moha kalksteen eveneens gebruikt, in combinatie met een plint in donkergrijze granito. De trap is ook in granito uitgevoerd, de vloer van de keuken en het aanpalende sas in terrazzo. Terrazzo werd ook gebruikt op de eerste verdieping voor de overloop en de sanitaire ruimte aan de noordwestzijde. In de gang, de slaapkamers, de naaikamer en het sas naar het zuidoostelijke terras ligt een plankenvloer die donkergrijs getamponneerd is, ter imitatie van granito. De centrale badkamer had een vloer in Colovinyl (wit met blauwe aders) die bij de recente restauratie vervangen werd.²⁴

De woning heeft heel wat ingemaakte kasten, zowel op de begane grond als op de verdieping. Het meest opvallend zijn de bibliotheekkasten (drie wanden) die even hoog zijn (tot juist onder de vensters) en zo bijdragen tot het horizontaal karakter van deze ruimte. Ook alle slaapkamers hebben ingemaakte kasten. Typisch voor dit ingemaakt meubilair is het contrasterend coloriet: beige-ivoorkleurig aan de buitenzijde en felgekleurd aan de binnenzijde (donkergroen, bruinrood, bordeaux of mauve). Opvallend is ook de gebogen plint onderaan de bibliotheekkasten. De keukenkasten zijn recent maar de configuratie van de lage kasten volgt de historische toestand zoals beschreven door François Hers.

Qua technieken is de oorspronkelijke verwarmingsinstallatie grotendeels bewaard (werking met thermosyphonsysteem) met uitzondering van de manuele radiatorcransen en de uitrusting van het verwarmingslokaal. De oorspronkelijke afzuigkap in de keuken is eveneens bewaard. Op de verdieping bleef de oorspronkelijke uitrusting van de kleine badkamer deels bewaard en een oorspronkelijke spoeltafel werd hergebruikt in het toilet op de begane grond.

Ten slotte hoorden bij de vaste interieuraankleding oorspronkelijk drie kunstwerken, die anno 2023 verdwenen zijn of vervangen werden door een kopie:

- Het schilderij van Maria Sèthe door Théo Van Rysselberghe (1891) hing oorspronkelijk in het atelier, op het einde van de zichtas vanuit de bibliotheek. Hiervan is een getrouwe kopie gemaakt.
- Op de hoek van de bibliotheekkast, naast de haard stond een beeldje van Georges Minne.
- In de traphal op de begane grond bevindt zich naast de trap een sokkel waarop, volgens de oud-bewoner Franz Herz een vierkant, metalen kunstwerk stond. Hiervan zijn echter nog geen foto's teruggevonden.

²⁴ Deze is niet gereconstrueerd bij de recente restauratie aangezien die vloer pas na de verhuis van van de Velde geplaatst is en waarschijnlijk asbest bevatte.

De omgevende **tuin** fungeert bij La Nouvelle Maison als buffer tussen de veilige thuishaven en de buitenwereld. De combinatie van een hoger gelegen terras, lage muurtjes en plantenborder zorgen voor een zachte overgang tussen woning en tuin. Ook het in terras gelegde terrein rondom de woning draagt bij aan de gefaseerde overgang tussen woning en tuin en verankert de sokkel van de woning. Door de inplanting van de woning in het midden van het driehoekig perceel is de tuin opgedeeld in twee zones: een zuidelijk in een punt eindigende spie die als ontspanningsruimte voor het gezin is ingericht en een noordelijk breder uitlopend tuingedeelte dat naast een sier- ook een nutsfunctie had met een groentetuin, fruitbomen en een bleekweide. De relatie tussen woning en tuin wordt versterkt door een centrale zichtas die vanuit de centrale woonruimte zowel zuidwaarts via de terrasdeur als noordwaarts via het grote raam verbinding met de tuin maakt en de ruimtelijkheid van het interieur vergroot. In de tuin zelf spelen een drietal zichtassen een belangrijke rol in het ontwerp. Een eerste zichtas verbindt het terras bij de woning met het secundaire terrasje in de zuidelijke punt van de tuin. Een tweede zichtas vertrekt vanaf dit terrasje langs de zuidoost gevel van de woning en verbindt beide tuindelen met elkaar. Tenslotte biedt een laatste zichtas vanaf de steil aflopende inrit de afdalende bezoeker een blik op het zuidelijke tuingedeelte.

In de tuin zorgen de verschillende keer- en terrasmuren en tuintrappen voor een link tussen woning en tuin. Zowel qua vormgeving (de afgeronde hoek van de terrasmuur refereert aan de afgeronde gevelhoeken), als materiaalgebruik sluiten deze elementen aan bij de architectuur van *La Nouvelle Maison*. De gebruikte gebakken klinker wijkt wel licht af van de voor het parement van de woning gebruikte baksteen, zowel wat formaat als textuur betreft. Ook is op historische foto's duidelijk te zien dat de steen minder eenvormig van kleur is. Deze baksteenelementen werden net zoals de woning in halfsteensverband met brede schaduwvoegen gemetseld. De paden en de toegangszone aan de voordeur zijn aangelegd met flagstones in een onregelmatig verband met brede voegen ingevuld met betreedbare bodembedekkers. Deze paden werden opnieuw volgens het oorspronkelijk tracé heraangelegd. Een naar origineel voorbeeld omringende nieuwe afsluitingshaag van gewone liguster (*Ligustrum vulgare*) en begeleidende metalen draad met deels gerecupereerde metalen afsluitingspalen sluit de tuin af.

De **toegangszone** bevindt zich tussen de Albertlaan en de noordwestelijke gevel van *La Nouvelle Maison*. Een groen geschilderd toegangspoortje van metalen holle buizen, typerend voor het interbellum, en gevat tussen vierkante hekpijlers, verleent de voetganger toegang tot de cour d'entrée die naar de voordeur leidt. Dit brede terras in flagstones sluit aan bij het in terras gelegde terrein aan de achtergevel van de woning. Een leilindescherm van vijf lindes sluit dit terras aan de noordzijde af. Deze leilindes symboliseren de vijf kinderen van het echtpaar van de Velde en worden ook in van de Veldes memoires vermeld. De linde die het dichtst bij de afsluitingshaag stond was reeds in de jaren 1980 verdwenen en is vervangen door een nieuw exemplaar met stamomtrek van 76 cm (standaard gemeten op 150 cm hoogte). De oudere leilinde het dichtst bij de woning heeft een stamomtrek van 121 cm. Een tweede gelijkaardig tuinpoortje aansluitend bij de inrit naar de garage geeft rechtstreeks uit op het zuidelijke tuingedeelte.

De **zuidelijke siertuin** bestaat grotendeels uit een door ligusterhaag omsloten gazon met een beperkt aantal sierbomen en -struiken langs de erfgrans. Parallel met het terras van de woning ligt een pad in flagstones dat de tuintrap met het tuinhekje aan de inrit naar de garage verbindt. Tussen het pad en de terrasmuur is een smalle plantenborder uitgespaard. Een tweede licht gebogen pad aan de voet van het talud maakt eveneens de verbinding met dit tuinpoortje en sluit aan op het pad dat langs de zuidoost-gevel naar het noordelijke tuingedeelte leidt. Op het talud tussen dit pad en het terras is een vaste plantenborder aangelegd. Dwars op dit pad en in het verlengde van de tuintrap begeleiden twee lage keermuurtjes een kort pad in flagstones dat als het ware in het gazon oplost en in het verlengde van de zichtas vanuit de woning ligt.

De tuin ten zuiden van de woning helt zacht af naar het zuiden waar zich in de punt van het terrein een klein en U-vormig terras bevindt. De omgevende halfhoge bakstenen muur in kruisverband zorgt voor privacy zodat de bezoeker in alle rust van het uitzicht op de tuin en woning kan genieten. Langs de noordzijde begrenst een kniehoog muurtje het terras dat in rechthoekige geelbruine tegels is uitgevoerd. Een begeleidende gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) met een stamomtrek van 227 cm is aan de noordoostzijde van het terrasje aangeplant. Deze esdoorn dateert vermoedelijk uit de aanlegperiode van de tuin en is ook de enige boom die op het inplantingsplan ingetekend stond. Langs de zuidoostelijke tuingrens staat in de nabijheid van de woning ook een laagvertakte, meerstammige magnolia (*Magnolia x soulangeana*) die vermoedelijk door Joseph Hers werd aangeplant. De boom heeft een voetomtrek van 264 cm. Een tweede laagvertakte magnolia met een voetomtrek van 153 cm staat wat verder zuidwaarts. De drie nieuwe op een rij aangeplante moereseiken (*Quercus palustris*) parallel met de zuidwest gevel verwijzen naar de op historische foto's weergegeven exemplaren. Maar de soortkeuze is niet passend voor de periode van de Velde. Naast het westelijk graspad parallel met de haag werden om de privacy van de bewoners te verhogen recent drie jonge hoogstammen (zonder erfgoedwaarde) aangeplant: een geelbladige esdoorn (*Acer cappadocicum* 'Aureum'), Japanse notenboom (*Ginkgo biloba*) en een sierkers (*Prunus Pandora*).

Het **tuingedeelte ten noordoosten** van de woning heeft langs de noordgrens een zone met hoogstammige bomen die de privacy van de bewoners garandeert. Hier staan een drietal meerstammige haagbeuken (*Carpinus betulus*) met omtrekken van 227 tot 293 cm (voetmeting) en een linde met stamomtrek van 417 cm. In de wortelzone van de linde werd recent een beperkte oppervlakte verhard voor de plaatsing van een beeld op sokkel. In de noordoostelijke hoek van de tuin groeien een gewone liguster (*Ligustrum ovalifolium*) en gele kornoelje (*Cornus mas*) met een stamomtrek van 168 cm (voetmeting), die vermoedelijk nog uit de periode van van de Velde dateren. Bij de restauratie werden in deze zone een aantal voor de periode passende soorten aangeplant (schijnhazelaar, hamamelis, kardinaalsmuts en hulst).

Een talud ter hoogte van en evenwijdig met de korte noordwestelijke toegangsegevel vangt het hoogteverschil binnen deze zone op. Het noordwestelijke, hoger gelegen tuingedeelte met recente invulling van in rijen aangeplant laagstammig leifruit (zonder erfgoedwaarde) is verbonden met de lager gelegen moestuin door een tuintrap en begeleidende keermuurtjes die het hoogteverschil accentueren. In het noordoostelijk tuingedeelte werd op de locatie waar op historische foto's van kort na de bouw van de woning (1929-1932) een moestuin lag, opnieuw een moestuin aangelegd. Deze nieuwe moestuin heeft een centraal pad in halfverharding in de as van de achterdeur. Dit pad sluit enerzijds aan op een pad in hetzelfde materiaal parallel met de achtergevel van de woning en anderzijds op een nieuwe toegang tot de tuin in de noordoostelijke punt van de tuin. Op het terras en aansluitend aan de trap naar de achterdeur ligt een klein gazon, de zogenaamde bleekweide, waar oorspronkelijk een wasdraad hing. Deze zone is afgebakend met geleide perelaars (oorspronkelijk stond hier een ligusterhaag) en een vaste plantenborder op het talud. In de noordoostelijke punt van de tuin is een nieuwe, brede toegang tot de tuin voorzien om het onderhoud te vergemakkelijken. Nieuwe bakstenen hekpijlers en een metalen poort, passend bij de stijl van de woning, sluiten de toegang af.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 9 november 2022 en 9 januari 2024. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het recent gerestaureerde gebouw zich in goede bouwfysische toestand. Ook de tuin bevindt zich na restauratie in goede staat, de oudere bewaarde bomen en struiken zien er vitaal uit.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Architecturale waarde

Architecturale principes en oeuvre van Henry van de Velde

Samen met Le Corbusier, Gropius en Mies van de Rohe wordt Henry van de Velde (1863-1957) internationaal beschouwd als één van de baanbrekers van de modernistische architectuur. Na een korte maar succesvolle carrière in de schilderkunst, maakte van de Velde op dertigjarige leeftijd onder invloed van William Morris en de *Arts & Crafts* de overstap naar de sierkunsten en nadien naar de architectuur, met het ontwerp van zijn eigen woning Bloemenwerf in Ukkel (1895). Zijn opvattingen, die aan de basis lagen van zijn onderwijs in Weimar (1906-14) en later ook aan de hogeschool voor decoratieve kunsten van La Cambre in Brussel (1927-36), werden ook door het Bauhaus (1919-33) overgenomen. Ze werden via de ideologie van de Moderne Beweging verder uitgedragen en speelden tot het einde van de jaren 1960 een belangrijke rol in het architectuuronderwijs.²⁵

Henry van de Veldes architecturale oeuvre overspant ruim een halve eeuw, beginnend met zijn eigen woning Bloemenwerf uit 1895. Kenmerkend voor zijn gehele oeuvre is de zoektocht naar rationaliteit en schoonheid, die volgens hem niet enkel verzoenbaar waren maar zelfs onlosmakelijk met elkaar verbonden.²⁶ Bovendien koppelde van de Velde hieraan een sterk geloof in de maatschappelijke, moraliserende kracht van kunst en architectuur: mooiere vormen zouden betere mensen met zich meebrengen. Vanuit zijn anarcho-socialistisch denken waarbij hij het individuele trachtte te versmelten met het collectieve, beschouwde hij privéwoningen als de cruciale schakel voor deze maatschappelijke hervorming.²⁷ Van de Veldes ideologische drijfveer bepaalde ook mee zijn voorkeur voor de suburbane, 'landelijke' omgeving vanuit een geïdealiseerd beeld van het platteland als een plaats van zuiverheid en eenvoud.²⁸ Dat is duidelijk bij zijn vier eigen woningen die zich steeds in de groene rand van de stad bevonden. *La Nouvelle Maison* in Tervuren bewaart tot op heden die groene, suburbane context.

De eenvoud die voor van de Velde zowel een esthetische als ethische component had, vertaalde zich meest uitgesproken in het exterieur van zijn gebouwen die volledig ontdaan zijn van uiterlijk vertoon en prestige. Al bij zijn eerste realisatie Bloemenwerf (1895) choqueeerde hij de goegemeente door het uitgesproken sobere karakter van de gevelarchitectuur. Vanaf begin 20ste eeuw besteedde hij nog meer aandacht aan eenvoud onder invloed van de Griekse archaïsche kunst (Dorische orde) en het Duitse classicisme in zijn woonplaats Weimar.²⁹ Ook bij het ontwerp van zijn woning in Tervuren uit 1928 werd die soberheid van de architectuur door het establishment beschouwd als aanstootgevend en de woning contrasteerde dan ook sterk met de omliggende burgerhuizen, waarvan er tot op heden heel wat bewaard bleven. Ook in dit aspect draagt de context bij tot de erfgoedwaarde. Dat de woning nog midden jaren zestig amper een koper vond, was volgens van de Veldes zoon te verklaren door dit radicale, eenvoudige karakter.

²⁵ VAN LOO 2003, 558-560.

²⁶ CASTEELS 1932, 12-13. PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 194; 229-235.

²⁷ JACOBS 1996, 9-10 en 41.

²⁸ JACOBS 1996, 44-46

²⁹ JACOBS 1996, 63-67; 75

De soberheid van het exterieur was mee het gevolg van van de Veldes ontwerpmethodiek die vertrok vanuit het interieur. Dat interieur was voor hem immers primordiaal en wordt steevast gekenmerkt door een beschuttend, introvert karakter. Symbool hiervan is de haard die ook bij *La Nouvelle Maison* prominent aanwezig is in de centrale leefruimte.³⁰ In tegenstelling tot de leefruimtes van zijn vorige drie woningen heeft die van *La Nouvelle Maison* wel een directe verbinding met de tuin aan beide zijden. Die tuin garandeert echter de geborgenheid van de architectuur en fungeert als een buffer, een subtiële gefaseerde overgang door de specifieke lay-out: een combinatie van hoger gelegen terrassen, subtiel omsloten door lage bakstenen muurtjes, en omringende groenstroken. Kenmerkend voor van de Veldes interieurs zijn verder de individualisering van de ruimtes en de vloeiende overgangen tussen de ruimtes. Bij *La Nouvelle Maison* is dit voornamelijk voelbaar op de begane grond, met name in de langgerekte ruimte van de bibliotheek die zich opent naar de leefruimte en verder naar het atelier. Dat atelier ligt vanaf het binnenkomen in de bibliotheek in de zichtas en wordt nog benadrukt door het geschilderde portret van Maria Sèthe.³¹

Een laatste, blijvende kenmerk van van de Veldes architectuur is de idee van het *gesamtkunstwerk*, niet in de Wagneriaanse betekenis van een versmelting van de kunsten maar wel in de aandacht die besteed wordt aan elk aspect van de woning. Bij de woning Bloemenwerf (1895) werd niet alleen de architectuur maar ook de omgeving, het meubilair, tot en met de kledij van de vrouw des huizes nog door van de Velde ontworpen.³² Precies deze bijna maniakale aandacht voor detail leverde hem rond de eeuwwisseling de spot op van Adolf Loos met zijn verhaal "Over een arme rijke man". Hierin wordt een opdrachtgever door zijn architect de mantel uitgeveegd omdat hij hem begroet met pantoffels die hij specifiek voor de slaapkamer had ontworpen. Van de Velde was mogelijk niet ongevoelig voor deze kritiek want in zijn latere oeuvre, en met name in *La Nouvelle Maison*, zou hij zelf een enigszins andere interpretatie geven aan de idee van het *gesamtkunstwerk*. Hierbij combineerde hij specifiek ontworpen architecturale elementen en meubels zoals de ingemaakte kasten met oudere ontwerpen zoals meubels uit Bloemenwerf maar ook avant-garde kunstwerken, Aziatische kunstobjecten, gecommmercialiseerd en actueel design en zelfs industrieel geprefabriceerde elementen die hij opwaardeerde tot esthetische elementen zoals de stalen ramen, de radiatoren en de borstweringen, gemaakt van gasbuizen en koppelstukken.³³ Hierdoor kwam hij in feite heel dicht bij de visie van Loos, die in zijn uiterst sobere ontwerp van een museumcafé in Wenen (1899) functionele elementen zoals verwarmingsbuizen gebruikte om de ruimte te ritmeren en dus een zekere esthetiek te verlenen.

Tweede Belgische Periode van Henry van de Velde

Mede door het internationale, geaccidenteerde levensverloop van Henry van de Velde wordt veelal een onderscheid gemaakt tussen verschillende periodes in zijn leven en oeuvre. Na een korte architecturale carrière in België (1895-1900), gesymboliseerd door Bloemenwerf, verdween hij meer dan een kwarteeuw naar het buitenland, meer bepaald in Duitsland (1900-1917) en Nederland (1917-1927). De periode van zijn terugkeer naar België in 1927 tot zijn definitieve verhuis naar Zwitserland in 1947, wordt veelal aangeduid als zijn tweede Belgische periode.

Op nationaal vlak werd het belang van het latere oeuvre van Henry van de Velde onmiddellijk erkend. Al in 1925 verscheen een artikel van Louis Van der Swaelmen in *La Cité*, het tijdschrift van de Belgische modernisten, waarin hij zijn bewondering uitdrukte voor Henry van de Velde als deelnemer aan de derde aanvalsgolf van het modernisme in

³⁰ JACOBS 1996, 8; 48-49.

³¹ VANSTEENKISTE 2016, 14-15.

³² JACOBS 1996, 50.

³³ VANSTEENKISTE 2016, 13-16.

België met Huib Hoste als voorman.³⁴ Acht jaar later benadrukte Jean Van de Voort in het maandblad Kunst de architecturale waarde van van de Veldes oeuvre en het actuele karakter ervan.³⁵ Deze positieve beoordeling vertaalde zich ook in het standaardwerk van Léon Ploegaerts en Pierre Puttemans uit 1987 waarin gesteld werd dat van de Velde in deze periode de universele stijl en pure vorm vond die hij al van in het begin zocht.³⁶

Internationaal gezien is het latere oeuvre van Henry van de Velde echter lange tijd stiefmoederlijk behandeld geweest. Het paste immers niet in de gecanoniseerde historiografie van het modernisme, waarbij deze periode (1925-1940) gelijkgesteld werd met het functionalisme van Le Corbusier en Mies van der Rohe.³⁷ Nochtans kan men argumenteren dat van de Velde in deze periode kwam tot een eigen interpretatie van het internationale modernisme en voor de eerste maal zijn architecturale concepten van vorm, functie, constructie en ruimte omzette in originele bouwwerken.³⁸ Bovendien slaagde hij er tijdens deze periode in om heel wat ontwerpen te realiseren, zowel privéwoningen als openbare gebouwen.³⁹

Van de Veldes architectuur uit zijn tweede Belgische periode behoort tot de organische strekking van het internationale modernisme met ook figuren als Alvar Aalto en Frank Lloyd Wright waarbij aandacht besteed wordt aan contextuele integratie (landschap) en huiselijkheid. Vooral met Wright vertoont van de Velde een opvallende formele en intellectuele verwantschap: een asymmetrische architectuur met rijke textuur en kleurcontrasten die gegroeid lijkt uit de omgeving, wat teruggaat op de Engelse traditie tot W.N. Pugin.⁴⁰ Tegelijk werd van de Velde sterk beïnvloed door de architectuur in Nederland, waar hij van 1917 tot 1927 verbleef. Zowel de traditionele streekgebonden architectuur, de Delftse School met zijn traditionalistische architectuur van gesloten baksteengevels en monumentale torens en trappen, het constructief rationalisme van Berlage met zijn helder gearticuleerde constructies uit naakte, gladde, bakstenen wanden en de plastische en expressieve baksteenarchitectuur van de Amsterdamse School lieten hun sporen na bij van de Velde, net zoals het werk van de Duitse architect Erich Mendelsohn en diens organisch-expressionistisch modernisme.⁴¹

Daarnaast is van de Veldes modernisme er één van een geslaagde herinterpretatie van klassieke architectuurthema's zoals de afwisseling van open en gesloten, het creëren van doorzichten, het spel van licht en schaduw.⁴² In een artikel uit 1924 over moderne architectuur in Tsjechoslowakije beschreef van de Velde zelf hoe een architect erin slaagde om het conflict tussen individualisme en nationalisme te overstijgen door het zoeken naar pure monumentaliteit: een spel van verhoudingen tussen de massa's, zonder enig gebruik van ornamenten.⁴³ Dit lijkt een voorafspiegeling van de architectuurprincipes uit zijn tweede Belgische periode, zoals hij die definieerde in de publicatie *Le Nouveau* uit 1929 en bevestigde in het artikel *L'Architecture d'aujourd'hui en regard de celle du passé* uit 1939: "*architecture réduite aux masses, au dialogue des pleins et des vides; architecture ancrée au sol, comme si elle en était le fruit même*". Hiermee lijkt van de Velde op 65-jarige leeftijd, na 35 jaar zoeken zijn definitieve architecturale visie te hebben gevonden.⁴⁴

³⁴ SEMBACH en SCHULTE 1993, 397 en 401-402.

³⁵ VAN DE VOORT 1933, 363.

³⁶ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 198.

³⁷ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 233; SEMBACH en SCHULTE 1993, 407; VANSTEENKISTE 2016, 16-17.

³⁸ SEMBACH en SCHULTE 1993, 402.

³⁹ JACOBS 1996, 95; 99-100.

⁴⁰ VANSTEENKISTE 2016, 12-13.

⁴¹ JACOBS 1996, 91-95; VANSTEENKISTE 2016, 16-17.

⁴² VANSTEENKISTE 2016, 16-17.

⁴³ SEMBACH en SCHULTE 1993, 401.

⁴⁴ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 191; VANSTEENKISTE 2016, 11-13.

La Nouvelle Maison

La Nouvelle Maison (1929) kan beschouwd worden als de eerste realisatie van die architecturale visie. Het belang van de woning voor van de Velde blijkt ook uit de naam (*La Nouvelle Maison*) die aansloot bij de titel van het artikel uit datzelfde jaar waarin hij zijn nieuwe architectuurbenadering had uiteengezet (*Le Nouveau*) en die ook verwees naar zijn nieuwe start in België. Een veelbetekenend detail is dat hij deze huisnaam ook gebruikte op zijn briefpapier.⁴⁵

Kenmerkend voor *La Nouvelle Maison* is inderdaad het gebruik van eenvoudige geometrische volumes, waarvan de massa beklemtoond wordt door het gebruik van de typische afgeronde hoeken, en het contrast tussen open en gesloten delen, wat dan weer beklemtoond wordt door het gebruik van donker schrijnwerk waardoor de gevelopeningen gereduceerd worden tot eenvoudige, donkere uitsparingen. Die gevelcomposities kunnen zowel eerder klassiek zijn (zoals de relatief strikte horizontale en verticale sequentie van gevelopeningen in de zuidwestgevel), als uitgesproken on-klassiek (de flexibele compositie van de noordwestgevel). De verankering in de bodem wordt bekomen door de uitgesproken horizontaliteit van de architectuur (metselwerk, terugspringende gevelband op de verdieping, kroonlijst en balkonranden, buiswerk van de borstweringen), het rustieke aspect van de gevelmaterialen (ruwe, zanderige baksteen en gewassen beton), de gebogen betonnen plint waardoor de woning letterlijk uit de bodem lijkt op te rijzen, en de integratie van gebouwde elementen in de omgeving van het huis (terrassen, keermuren, trapjes en penanten in baksteen). Het vloeiende aspect (door de afgeronde hoeken en vooruitspringende elementen zoals kroonlijst en balkons) had een theoretische grondslag (verwijzend naar de stroomlijn van de technologische vooruitgang, en naar menselijkheid en natuurlijkheid in tegenstelling tot de onnatuurlijke rechte hoek) maar bepaalt ook in grote mate de esthetiek. In het interieur is de eenvoudige volumetrie eveneens terug te vinden, bijvoorbeeld in de compositie van de trap en de borstwering in de inkomhal, evenals de subtiele combinatie van natuurlijke materialen en kleuren (beige, ivoorwit) en het gebruik van verfijnde details, zoals de afronding van pleisterwerk in hoeken en randen, en de subtiel gekromde plint onder de bibliotheekkasten.⁴⁶

In vergelijking met andere gebouwen van van de Velde kreeg deze woning aanvankelijk relatief weinig aandacht maar in architecturale kringen was de beoordeling heel positief. In een artikel van het tijdschrift *La Cité* uit 1933 werd de woning omschreven als heel geslaagd, onder andere omwille van de materialiteit, de heldere interieurs, de praktische planindeling en de harmonie.⁴⁷ Datzelfde jaar verscheen een artikel van Jean Van de Voort waarin hij de woning omschreef als een "een toppunt dat moeilijk te overtreffen zal zijn". Volgens hem had van de Velde tot in elk detail zijn persoonlijkheid gelegd maar tegelijkertijd bewonderde hij het rationele en vanzelfsprekende van het ontwerp waarbij alles, in tegenstelling tot het modieuze, formalistische kubisme, logisch voortvloeide vanuit het programma en de context, zoals de asymmetrische uitbouw die het terras afschermt van de weg.⁴⁸

Meer recent (1987) omschreven Léon Ploegaerts en Pierre Puttemans *La Nouvelle Maison* als een archetype van de gebouwen uit de tweede Belgische periode (zoals het huis Wolfers in Brussel uit 1930, de bibliotheek van de Rijksuniversiteit van Gent uit 1932-1936 en het museum van Otterlo in Nederland uit 1937-1938), en als de perfecte toepassing van van de Veldes nieuwe principes: de eenvoud van de architectuur, het perfectionisme, de klassiek geïnspireerde geometrie van de buitenarchitectuur, de beperkte maar precieze gevelbehandeling (met een aandachtige profilering van de daklijst en plint, het horizontale metselwerk met afgeronde hoeken), en de planindeling die zowel getuigde van een doorgedreven functionalisme als van een verrassende ruimtelijkheid, met name in de

⁴⁵ VANSTEENKISTE 2016, 18.

⁴⁶ VANSTEENKISTE 2016, 12-14.

⁴⁷ S.N. 1933: *La Cité*, 5-6, 116-117.

⁴⁸ VAN DE VOORT 1933, 363-366.

overgang van de bibliotheek naar de leefruimte.⁴⁹ Volgens Steven Jacobs (1996) zette van de Velde met *La Nouvelle Maison* de beslissende stap naar het modernisme en stond deze woning model voor andere realisaties uit de late jaren twintig en de vroege jaren dertig zoals de kliniek van dokter Martens in Astene.⁵⁰ *La Nouvelle Maison* kan dan ook beschouwd worden als een heel vroeg (zelfs het allereerste) en representatief voorbeeld van Henry van de Veldes modernistische oeuvre dat gerealiseerd werd tussen 1928 en 1939.

De architectenwoning

Van de Veldes persoonlijke leven en werk zijn onlosmakelijk verbonden. Zijn eigen woningen getuigen niet alleen van zijn geaccidenteerde levensloop – verspreid over vier Europese landen – maar ook van zijn architecturale evolutie. Deze vier woningen waren voor hem bij uitstek plaatsen voor experimenten die hij later ook op andere gebouwen toepaste. Van de Velde stelde zich immers, zeker in het begin van zijn architectuurcarrière, de morele vraag in hoeverre hij zijn persoonlijke smaak mocht opdringen aan de opdrachtgevers, de bewoners en de wereld. Bij het ontwerp van zijn eigen woningen viel die schroom volledig weg. Bloemenwerf in Ukkel (1895) was voor van de Velde een eerste proeve in de architectuur maar bevatte al de fundamentele principes die de rest van zijn oeuvre zouden leiden: het ontwerpen van binnenuit met individualisering van verschillende ruimten, het creëren van een intieme, beschutte omgeving, de zoektocht naar schoonheid in de eenvoud en rationaliteit en dit alles in een groen, suburbaan kader. Bij zijn tweede woning, *Hohe Pappeln* in Weimar (1908) probeerde hij de intimiteit bovendien te koppelen aan een klassiek geïnspireerde strengheid die zo typerend was voor Weimar, een meer heldere planindeling en een meer sculpturaal exterieur. De Tent in Wassenaar (1921) was dan weer een oefening in het gebruik van regionale materialen en in het verzoenen van standaardisatie met individuele creativiteit. Met *La Nouvelle Maison* in Tervuren (1928-1947) ten slotte, paste hij voor de eerste maal zijn principes toe op het modernistische vormvocabularium.⁵¹ Het belang van deze architectenwoningen en met name van *La Nouvelle Maison* blijkt onder andere uit de opname ervan in het overzichtswerk *100 one hundred houses for one hundred European Architects of the Twentieth Century* uit 2004.⁵²

Ook in de criterionota voor de thematische bescherming van architectenwoningen uit 2007 werd expliciet naar van de Velde verwezen.⁵³ Verschillende passages uit deze nota zijn perfect van toepassing op *La Nouvelle Maison*:

*"De architectenwoning, het huis dat de architect voor zichzelf bouwt, wordt niet zelden omschreven als een 'visitekaartje', een 'modelproject' of een 'gebouwd manifest'. In de architectenwoning treedt de architect zelf op als bouwheer, om zonder compromissen zijn persoonlijke ideeën in realiteit om te zetten. Meer dan gelijk welke andere ontwerpbeurt biedt de eigen woning de mogelijkheid uitspraken te doen, signalen te geven of ideeën over te dragen. Door er zelf in te gaan wonen, verleent de architect deze boodschap ook nog eens de nodige geloofwaardigheid."*⁵⁴

La Nouvelle Maison luidde een nieuwe, waardevolle fase in het oeuvre van van de Velde in, zoals blijkt uit de naamgeving, samen met geschrift "*Le Nouveau*" uit hetzelfde jaar (1929). Van de Velde bleef ook bijna twintig jaar wonen in dit huis, veel langer dan in zijn drie andere woningen, ontving er belangrijk bezoek en werkte er aan privéopdrachten.

⁴⁹ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 191; 199; 374-375.

⁵⁰ JACOBS 1996, 100-104.

⁵¹ JACOBS 1996, 8-10; 71-72; 76-81; 87-91.

⁵² JACOBS 2004, 420-422.

⁵³ Onroerend Erfgoed, *Criterionota thematisch beschermingsdossier 'de eigen woning van architecten'* (S.N. 2007).

⁵⁴ Onroerend Erfgoed (S.N. 2007). Deze bronverwijzing geldt ook voor de citaten in de volgende alinea's.

"Niet toevallig behoren de meest bekende architectenwoningen tot de architectuur van de 20ste eeuw, het tijdperk waarin de moderne architectuur werd gevormd, evolueerde, en permanent ter discussie stond. Het wonen van het individu of de massa stond in deze periode centraal in het internationale architectuurdebat, van de 'Garden Cities of To-morrow' tot 'Die Wohnung für das Existenzminimum' en 'le logement du plus grand nombre'. Architecten hebben bij uitstek in hun eigen woningen deze evolutie op een exemplarische wijze begeleid, becommentarieerd en beïnvloed, binnen de tegenpolen van het radicale modernisme en het traditionele regionalisme. Het is dan ook niet toevallig dat van het vijftigtal architectenwoningen dat tot op heden in Vlaanderen beschermd is, het overgrote deel uit de 20ste eeuw dateert."

La Nouvelle Maison sluit aan op het concept van de tuinwijken, het groene wonen in de rand van de stad.

"Uiteraard speelt de figuur van de ontwerper een belangrijke rol in dit verhaal: het gaat om personen die zonder uitzondering iets betekenen of betekend hebben in de Vlaamse, Belgische en zelfs internationale architectuurwereld. Ze hebben elk op hun manier hun stempel gedrukt op een bepaalde periode. Dit element vormt een niet onbelangrijk criterium bij de selectie."

Henry van de Velde wordt samen met Victor Horta internationaal beschouwd als de belangrijkste, meest invloedrijke ontwerper van Vlaanderen voor de 20ste-eeuwse architectuur.

"De woning die elk van deze ontwerpers daarbij, op een bepaald ogenblik in hun carrière, voor zichzelf oprichtten is zonder twijfel een typerend onderdeel van oeuvre. Ze kan vanuit verschillende achtergronden ontstaan: Voor sommigen is de eigen woning een manifest dat met veel bravoure op jonge leeftijd grote idealen poneert. Voor anderen vertegenwoordigt de woning een proefstation in permanente evolutie, op het groeiritme van ervaring en welstand van haar ontwerper. Van Henry van de Velde is in die zin bekend dat elke fase van zijn kosmopolitische levensloop vergezeld ging van een eigen woning met een aangepast woonconcept, van het warme Arts & Crafts-gevoel in 'Bloemenwerf' tot de rigide Neue Sachlichkeit van 'La Nouvelle Maison'. Soms betekent de eigen woning tenslotte het moment van de grote synthese, het totaalkunstwerk en woonideaal dat het leven onveranderd blijft vormgeven, zoals bijvoorbeeld de woning van Renaat Braem in Deurne treffend illustreert."

Van de Veldes woningen illustreren de evolutie in zijn architecturale denken maar ook de continuïteit (nadruk op eenvoud, totaalontwerp, beschutting, natuur,...).

"De combinatie wonen en werken, die soms aanleiding geeft tot een boeiende ruimtelijke dialoog maar toch veelal resulteert in een strikt functionele scheiding, (...)"

Bij *La Nouvelle Maison* is er sprake van een boeiende ruimtelijke dialoog, met name in de langgerekte ruimte van de bibliotheek die zich opent naar de leefruimte en verder naar het atelier dat vanaf het binnenkomen in de bibliotheek in de zichtas ligt. Die zichtas wordt nog benadrukt door het geschilderde portret van Maria Sèthe op het einde ervan.⁵⁵

"de symbolische betekenis als de leefomgeving van de architect en de plek waar zijn oeuvre geheel of gedeeltelijk tot stand is gekomen."

⁵⁵ VANSTEENKISTE 2016, 14-15.

Het eerste decennium dat van de Velde in *La Nouvelle Maison* woonde (1929-1938) was één van zijn meest productieve als architect. In het atelier van zijn eigen woning werkte hij voornamelijk aan privéprojecten zoals het Huis Wolfers in Brussel (1930) en de dubbelvilla Noordhinder-Westhinder in Knokke-Heist (1931), die in sterke mate beïnvloed werden door zijn eigen woning.

Een passende omgeving als omkadering

Architect van de Velde hechtte belang aan de inbedding van zijn architecturale ontwerpen in een passende omgeving. Binnen zijn oeuvre zijn dan ook een aantal voorbeelden bekend waarbij de architect ook het tuinontwerp voor zijn rekening nam. Zo ontwierp hij in de periode 1906-1908 de Villa Hohenhof met bijhorende tuin in het Duitse Hagen als gesamt-kuntswerk voor mecenas en kunstverzamelaar Karl Ernst Osthaus. Daarbij werd het geometrisch grondplan van de woning verder gezet in de tuin die is opgebouwd uit verschillende tuinkamers met elk hun eigen functie (bleek, groentetuin,...), die via zichtassen met de woning verbonden zijn. Ook het materiaalgebruik van de keer- en terrasmuren, uitgevoerd in de steen die ook voor de plint en vensteromlijstingen van de villa werd gebruikt, versterkt de band tussen woning en tuin.⁵⁶ Bij een latere realisatie voor fabriekseigenaar Paul Schulenburg in het Duitse Gera (1913-1914) ontwierp van de Velde eveneens de tuin met pergola en twee tuinpaviljoenen in nauwe verhouding tot de woning. De aanleg in terrassen benadrukt de horizontaliteit van de woning, ook de positionering van muren, hekken en enkele aanplantingen sluiten aan op de architectuur van de woning.⁵⁷

Ook bij hun eigen woningen hechtte het echtpaar van de Velde belang aan een passende tuinaanleg. Zo ontwierp Maria Sèthe, wiens tweede grootste passie na pianospelen tuinieren was, de "Engelse tuin" bij de villa Bloemenwerf.⁵⁸ De tweede woning van de familie van de Velde in het Duitse Weimar, *Hohe Pappeln*, dankt zijn naam aan zijn inplanting aan de rand van een populierenplantage, aangelegd voor de papierindustrie. De tuin werd samen met de villa door van de Velde als gesamt-kuntswerk ontworpen. Op elke gevel sluit een tuinkamer aan die met de binnenruimte correspondeert. Zo werd de kleureselectie in de bloemborder afgestemd op het kleurgebruik in het interieur. Ook hier heeft elke tuinkamer een duidelijk omschreven eigen functie. Zo is de tuinkamer grenzend aan de eetkamer ingericht als ontspanningsruimte voor het gezin. Een bij de gevel aansluitend hoger gelegen en met een pergola overdekt terras staat via een tuintrap in verbinding met een halfroond terras met octagonaal waterbekken met beeld van George Minne dat bijdraagt tot de ontspannen sfeer van deze ruimte. Langs de westzijde, waar zich de nutsruimtes van de woning bevinden sluit een tuinkamer met groentetuin, serre en bleekweide aan.⁵⁹

De aanwezigheid van de tuin met bewaarde waardevolle aanleg en erfgoedelementen draagt bij aan de erfgoedwaarde van *La Nouvelle Maison*. Het geheel van de architectenwoning met oprit, omheining en toegangshekken, terrassen en keermuren werd als één samenhangend geheel ontworpen en quasi gelijktijdig met de bouw van de woning uitgevoerd. De rol die van de Velde aan de tuin toebedeelde als een buffer tussen de intieme binnenwereld en de openbare buitenwereld vertaalt zich in het tuinontwerp. Zo wordt door de zorgvuldige profilering van hoger gelegen terrassen aansluitend bij de sokkel van de woning, schuine taluds en omringende groenstroken een zachte overgang van interieur naar exterieur gecreëerd. Illustratief is hier het brede centrale pad in flagstones in het verlengde van de terrasdeur en geflankeerd door lage keermuurtjes dat als het ware in het gazon oplost, maar tevens de blik van de waarnemer naar het zuidelijke terras richt. Ook de zorgvuldige positionering van de beplanting speelt hierin een rol: de groenblijvende

⁵⁶ De opdrachtgever vond dit tuinontwerp uiteindelijk te sober en stelde tuinarchitect Leberecht Migge aan om een nieuw beplantingsconcept te ontwerpen, [European Garden Heritage Network](#).

⁵⁷ RICKER J., 1.

⁵⁸ <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5356/>.

⁵⁹ SCHNEIDER A. 2020, doi: 10.25531/aha.vol6.

ligusterhaag als grens tussen privaat en openbaar, de als schaduwboom aangeplante solitaire esdoorn bij het zuidelijk halfronde terras en het leilindeschermbestaaude uit vijf op rij geplante linden die de grens tussen toegangszone en noordelijk tuingedeelte markeren

De keuze voor een baksteen die qua kleur en maatvoering gelijkaardig is aan die van de woning voor de verschillende gemetste elementen in de tuin (keermuren, tuintrappen, terrasmuren), versterkt nogmaals de samenhang tussen woning en tuin. De aandacht voor de wisselwerking tussen woning en tuin blijkt eveneens uit de zorgvuldige positionering van het gebouw op het terrein, de centrale zichtas vanuit de woning op de tuin en omgekeerd de zichtassen vanop het zuidelijk terras naar de woning, het noordelijke tuingedeelte en de toegangszone.⁶⁰

La Nouvelle Maison: het resultaat van samenwerking

Ondanks van de Veldes nadruk op rationaliteit van plan, techniek en vorm, besteedde hij in de praktijk vooral aandacht aan zuiver vormelijke-esthetische kwesties zoals volumetrie, verhoudingen en zichtassen. De oplossing van functionele en technische problemen liet hij meestal over aan medewerkers en uitvoerders.⁶¹ Die laatsten waren in het geval van *La Nouvelle Maison* niet van de minsten.

Als eerste is er de aannemer Sobeco (*Société belge de construction d'habitation s.a.*) met als technische adviseurs en medeoprichters ingenieur-stedenbouwkundige Raphael Verwilghen (1885-1963) en architect Jules-Jean Eggericx (1884-1963), die zich van 1923 tot 1940 associeerden.⁶² Beiden hadden anno 1928 al naam gemaakt in België, onder andere als pleitbezorgers van de tuinwijk die zij zagen als de oplossing voor de woningnood. Eggericx zelf realiseerde onder andere de tuinwijken *Le Logis* en *Floréal* in Watermaal-Bosvoorde (1921-1922), die tot op vandaag beschouwd worden als het hoogtepunt van de tuinwijkbeweging in België. Samen met Verwilghen realiseerde Eggericx ook verschillende grootstedelijke luxeflatgebouwen zoals de *Résidence Leopold* en *Albert* aan de De Meeûssquare in de Brusselse Leopoldswijk (1935-40). Deze gebouwen worden gekenmerkt door een geraffineerde eenvoud, gestroomlijnde elegantie en een rationele planindeling, kwaliteiten die ook van toepassing zijn op *La Nouvelle Maison*. Van de Velde werkte later ook nog samen met Verwilghen en Eggericx als ontwerpers voor het Belgische paviljoen op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1937 en als lesgevers aan de hogeschool van La Cambre waar hij directeur was. Daarnaast was Verwilghen tijdens de Tweede Wereldoorlog directeur-generaal van de Dienst architectuur en stedenbouw van het Commissariaat-generaal voor 's Lands Wederopbouw (1941-44), onder leiding van Henry van de Velde.⁶³ Verwilghen woonde trouwens een tijd vlakbij *La Nouvelle Maison* (aan de Hoogvorstweg 3). In het archiefmateriaal van *La Nouvelle Maison* zijn plannen bewaard van SOBECO, Verwilghen en Eggericx die tonen dat zij heel wat technische elementen en vormelijke details uitwerkten, soms met kleine correcties door van de Velde.

Voor het uitwerken van de vele ingemaakte kasten, deed van de Velde waarschijnlijk een beroep op een interieurfirma. Welke firma instond voor de meubels van *La Nouvelle Maison* is voorlopig onduidelijk maar tijdens het interbellum werkte hij regelmatig samen met prestigieuze firma's zoals De Coene uit Kortrijk (onder andere voor de dubbelwoning Westhinder en Noordhinder in Knokke-Heist) en de Brusselse meubelmakerij Atelier Victor De Cunsel.⁶⁴

Een andere figuur die ongetwijfeld een belangrijke inbreng had in het tot stand komen van *La Nouvelle Maison* is Maria Sèthe, de vrouw van Henry van de Velde. In een monografie

⁶⁰ VANSTEENKISTE 2016, 14-15.

⁶¹ PLOEGAERTS en PUTTEMANS 1987, 193 en 198.

⁶² VANSTEEKISTE 2016, 9.

⁶³ STRAUVEN 2003, 296-297; <https://inventaris.onroerendergoed.be/personen/5835>; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/215221>.

⁶⁴ VANDEPUTTE B. 2018: *Adriaan Martens en Henry van De Velde*, Oostkamp.

over van de Velde uit 1993 werd expliciet gesteld: "zijn werk was voor een wezenlijk deel ook het hare".⁶⁵ Zij was een leerlinge van de schilder Théo Van Rysselberghe en speelde een grote rol in van de Veldes loopbaan als ontwerper. Voor hun eerste woning Bloemenwerf in Ukkel ontwierp ze de tuin die bijdroeg tot het concept van intimiteit en beschutting en die tegelijkertijd inspeelde op de zichtassen vanuit het huis.⁶⁶ Daarnaast droeg ze ook bij tot de inrichting van de woning door bijvoorbeeld de realisatie van tapijten. Voor latere realisaties is haar inbreng veel minder goed gedocumenteerd maar vermoedelijk ook niet onbelangrijk.

2.1.2. Historische waarde

De woning *La Nouvelle Maison* met tuin heeft een historische waarde omwille van de bewoners, in de eerste plaats Henry van de Velde zelf. Hij woonde er van 1929 tot 1947, veel langer dan in de drie andere door hem ontworpen huizen Bloemenwerf in Ukkel (1895-1900), *Hohe Pappeln* in Weimar (1908-1917) en De Tent in Wassenaar (1921-1925). Het leilindescherm bestaande uit vijf op rij geplante linden naast de toegangszone die symbool staan voor de vijf kinderen van het echtpaar van de Velde-Sèthe verzinnebeeldt de nauwe band die het koppel met de woning had. Dat er in al die jaren een zekere binding met Tervuren was ontstaan, blijkt uit het feit dat zowel van de Velde als zijn echtgenote op het kerkhof van Tervuren werden begraven, ook al woonde van de Velde de laatste tien jaar van zijn leven in Zwitserland. Zeker de eerste 15 jaar dat van de Velde in *La Nouvelle Maison* woonde, was deze woning een ontmoetingsplaats voor belangrijke figuren uit het culturele en politieke leven. Na de dood van zijn echtgenote in 1943 zou van de Velde zich meer en meer terugtrekken maar ook dan ontving hij af en toe nog hooggeplaatst bezoek, zoals koningin Elisabeth in 1947. De historische waarde wordt gevormd door de drie historisch samenhangende percelen waarop de architectenwoning en de tuin van architect Henri van de Velde gerealiseerd zijn.

Ook de latere bewoners dragen bij tot de erfgoedwaarde van de woning. Joseph Hers, die van 1947 tot 1965 de woning betrok met zijn familie, begon zijn carrière als spoorwegingenieur en werkte zich op tot algemeen secretaris van de *Association Belge pour l'Extrême Orient*. Gezien zijn belangrijke contacten in de politieke, zaken- en kunstwereld werd het huis in deze periode opnieuw een belangrijke ontmoetingsplaats, waarvan de muurschildering van de dochter van de schrijfster Han Suyin in de kelder een getuigenis is. Josef Hers was ook een vermaard botanist en introduceerde verschillende Chinese en exotische planten in de tuin, waarvan de twee magnolia's als enige gespaard bleven. Hers respecteerde hierbij de door van de Velde ontworpen tuinaanleg.

2.1.3. Technische waarde

Dat de oorspronkelijke verwarmingsinstallatie (met thermosyphonsysteem) grotendeels behouden bleef, evenals de originele afzuigkap in de keuken, is eerder zeldzaam en draagt bij tot de technische waarde van de woning.

2.2. Motivering van het type bescherming

De architectenwoning *La Nouvelle Maison* met tuin wordt beschermd als monument. Het Onroerendergoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuuroggoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

⁶⁵ SEMBACH en SCHULTE 1993, 16.

⁶⁶ JACOBS 1996, 44.

Het volledige gebouw met interieur en de bijbehorende tuin, zijn als één geheel geconcipeerd door architect Henry van de Velde, waarbij zichten vanuit het huis op de tuin en omgekeerd de tuinaanleg mee bepaald hebben. De zorgvuldige positionering van de villa, de naar functie afgebakende tuinzones en de wisselwerking tussen beide maakt dat het geheel het best met een bescherming onder één statuut is gediend.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming heeft betrekking op het pand gelegen Albertlaan 1 in 3080 Tervuren, kadastraal gekend als: Tervuren, 2de afdeling Tervuren, sectie G, perceelnummers 60A2, 60B2 en 60Z. De bescherming betreft het volledige gebouw met interieur en de bijbehorende tuin.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Er ligt geen beschermd onroerend erfgoed in de onmiddellijke omgeving van dit pand. In de onmiddellijke nabijheid van La Nouvelle Maison bevinden zich wel verschillende aanduidingsobjecten, vastgesteld in de inventaris bouwkundig erfgoed in 2021:

- Villa Pluie des Roses <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/119372>
- Villa Bon Coin <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/119373>
- Villa Little Castle <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/119451>
- Cottagevilla <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/119399>
- Villa <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/119409>

2.4.2. Omgeving

De woning *La Nouvelle Maison* en tuin heeft als bestemming [woonpark](#) (code 0104) op het gewestplan van Leuven (7 april 1977) [DSI - Detail - origineel gewestplan Leuven \(vlaanderen.be\)](#).

In het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (12 februari 2009) wordt voor het woonpark Hoogvorst behoud van het residentieel karakter en een lage woondichtheid van maximaal 10 woningen per hectare nagestreefd [Ruimtelijk Structuurplan Tervuren - Tekstboek](#).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

Deze bepaling zijn op maat van de bescherming. Hieronder wordt beheersdoelstelling 4 verder toegelicht:

Deze beheersdoelstelling stelt: *"de als één geheel met de woning ontworpen tuin afleesbaar en herkenbaar te behouden. Recente, niet originele toevoegingen kunnen opnieuw door een dichter bij het oorspronkelijk ontwerp aansluitende invulling vervangen worden"*.

De recente tuinrestauratie werd zorgvuldig uitgevoerd op basis van de beschikbare bronnen. Vermits deze bronnen geen volledig beeld van de vroegere aanleg geven werden een aantal keuzes gemaakt die eventueel in een latere fase opnieuw herbekeken kunnen worden.

Zo koos men er voor om het noordwestelijk tuingedeelte dat vermoedelijk al ten tijde van van de Velde als boomgaard in gebruik was, opnieuw met fruitbomen te planten. Hierbij werd gekozen voor de aanplant van geleid laagstamfruit op rijen. Uit informatie verkregen van de zoon van Josph Hers, was de boomgaard in die periode beplant met verschillende soorten fruitbomen op rijen met een plantafstand van 3 à 5 meter (vermoedelijk halfstam). Men zou er voor kunnen opteren om deze vroegere invulling van de boomgaard te hernemen.

Rondom de bleekweide werd gekozen voor een haag van geleid sierfruit. Op historische foto's van kort na de bouw is te zien dat dit hoger gelegen tuingedeelte afgeboord was met een ligusterhaag. Er kan in de toekomst voor gekozen worden om deze opnieuw aan te planten. De keuze om hier opnieuw een groenblijvend element in te brengen zou zorgen voor een duidelijkere afbakening van deze zone en voor meer privacy voor dit gedeelte dat aansluit bij de achterdeur van de woning.

De drie nieuwe op rij aangeplante moeraseden aan het atelier herinneren aan de drie jonge leibomen die op een foto van kort na de bouw van de woning zijn afgebeeld. Verder onderzoek kan mogelijk uitklaren welke soort hier oorspronkelijk aangeplant werd. Vervanging is dan een mogelijkheid.

In de wortelzone van de linde in de noordelijke bomenrand is recent een met tegels verharde oppervlakte ingepast waarop een beeld met sokkel zijn geplaatst. Deze boom heeft een beeldbepalende waarde in de tuin en zorgt voor privacy van de bewoners. Om de goede conditie van de boom te garanderen is een herplaatsing van het beeld een aanbevelenswaardige optie.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechtshouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Omdat deze bescherming ook bomen en struiken uit de periode van de Velde en Hers omvat, wordt de toepassing van deze algemene voorschriften verder gespecificeerd, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water. Beheer en preventie hebben ook betrekking op de als monument beschermde bomen en struiken (stam, kruin en wortels) en op de standplaats waarin ze groeien;
- de toestand van het goed regelmatig controleren, dit houdt ook de controle en evaluatie van de toestand van de bomen en struiken en hun standplaats in, inclusief het uitvoeren van de meest geschikte maatregelen wanneer een probleem zich voordoet (monitoring);
- regulier onderhoud uitoefenen, inclusief van de als monument beschermde bomen en struiken en hun standplaats;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

De bescherming heeft tot doel de aanwezige erfgoedwaarden, -kenmerken, en -elementen te vrijwaren en te versterken. Behoud, goed beheer en herstel -indien nodig- van de opgesomde erfgoedkenmerken en -elementen staan daarbij centraal. De bescherming beoogt het behoud van de woning en de tuinaanleg.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Als voor de handelingen aan of in beschermde goederen een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen of voor het verkavelen van gronden, een omgevingsvergunning voor de exploitatie van een gedeelte inrichting of activiteit, een vergunning, toelating, machtiging, ontheffing of afwijking overeenkomstig de bepalingen van het Bosdecreet van 13 juni 1990, het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu of het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning vereist is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedge gemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedge gemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

In artikel 5, 6° e) wordt "het aanleggen of wijzigen van verharding of het uitbreiden van bestaande verhardingen" als toelatingsplichtige handeling opgenomen. Deze bepaling is strenger dan het artikel in het Onroerendergoedbesluit ("het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 meter rond een vergund of een vergund geacht gebouw").

Hier wordt gekozen voor een strengere toelatingsplicht omdat uitbreidingen of wijzigingen van de verharding een effect hebben op de architecturale kwaliteit van het ontwerp dat de hele tuinoppervlakte omvat. Inpassen van bijkomende verharding of aanpassen van bestaande verharding vraagt dan ook om maatwerk voor deze site.

4. BRONNEN

Gemeentearchief Tervuren, bouwaanvragen particuliere woningen, 1928.

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Bescherming- en beheerdossier, La Nouvelle Maison in Tervuren.

BAILLIEUL B., BALLEGEER H., HEYVAERT L. e.a. 1985: *Een toren voor boeken 1935-1985*, Gent.

BALLEGEER H. 1978: *Henry van de Velde, bijdragen tot de studie van de periode 1926-1947*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent.

CASTEELS M. 1932: *Henry van de Velde*, Brussel.

CULOT M., VAN LOO A., MARTINY V.G. 1986: *Musée des Archives d'Architecture Moderne*, Bruxelles, 1986, 359.

DECEUNINCK M. & VERDONCK A. 2016: *Tervuren. La nouvelle maison. Kleurhistorisch onderzoek*, onuitgegeven nota.

ENGELBORGHES-BERTELS M. 1999: Hers, Joseph, *Biographie Belge d'Outre-Mer* 2015.IX, 187-189, https://www.kaowarsom.be/nl/notices_HERS_Joseph (geraadpleegd op 6 februari 2023).

HAMMACHER A.M. 1967: *De wereld van Henry van de Velde*, Brussel-Keulen.

JACOBS S. 1996: *Henry van de Velde. Wonen als kunstwerk, een woonplaats voor kunst*, Leuven.

JACOBS S. 2004: Henry van de Velde, in: POSTIGLIONE G. (ed.), *100 one hundred houses for one hundred European Architects of the Twentieth Century*, Köln – London – Los Angeles – Madrid – Tokyo, 420-422.

JASINSKI S. 1982: Dalla Forma Vegetale alla Forma Logica, La casa di Henry van de Velde à Tervuren, *Gran Bazaar*, Milano 4, 82-87.

Onroerend Erfgoed, *Criteriana nota thematisch beschermingsdossier 'de eigen woning van architecten'* (S.N. 2007).

PLOEGAERTS L. en PUTTEMANS P. 1987: *L'oeuvre architecturale de Henry van de Velde*, Brussel-Quebec.

RICKER J. S.D.: *Interview mit Dr. Volker Kielstein. Henry van de Velde und Haus Schulenberg in Gera* [online], <https://www.monumente-online.de> (geraadpleegd op 5 april 2023).

SCHNEIDER A. 2020: 12 Weimarer Hausgärten von der Klassik bis zur Moderne Musealisierte Orte und ihre Denkmalgerechte Erhaltung und Präsentation, *AHA! Miscellen zur Gartengeschichte und Gartendenkmalpflege* 6, 21-22, doi: 10.25531/aha.vol6 (geraadpleegd op 19 april 2023).

SEMBACH K.-J. en SCHULTE B. 1993: *Henry van de Velde, een Europees kunstenaar in zijn tijd*, Antwerpen.

SN SD: Joseph Hers (1884-1965), papers, 1919-1992: Guide [online], <https://hollisarchives.lib.harvard.edu> (geraadpleegd op 23 maart 2023)

S.N. 1933: *La Cité*, 5-6, 116-117.

S.N. 2008: *L'oeuvre architecturale d'Henry van de Velde* [online], <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5356/> (geraadpleegd op 3 december 2020).

S.N. 2016: Restauratie van La Maison, Tervuren – Ontmantelingswerken, onuitgegeven nota.

SN. SD: *Tuin Villa Hohenhof* [online], [European Garden Heritage Network](http://EuropeanGardenHeritageNetwork.org) (geraadpleegd op 21 april 2023).

STRAUVEN I. 2003: Eggericx, Jean-Jules, in: VAN LOO A. (ed.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 296-297.

TEIRLINCK H. 1959: *Monografieën over Belgische Kunst. Henry van de Velde*, Brussel.

VANBESELAERE W. 1973: Aanwinsten tijdens de ambtsperiode 1948-1972, *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten*, 26.

VAN DE VELDE H. 1929 : *Le nouveau : son apport à l'architecture et aux industries d'art*, Bruxelles.

VAN DE VELDE H. 1940 : L' Architecture d' aujourd'hui en regard de celle du passé, *Réconstruction*, 1940, 4, 15-22.

VAN DE VOORT J. 1933: *Kunst, Maandblad voor oude en jonge Beeldende-, Bouw- en sierkunsten, Muziek, enz.*, IV, 10-12, 363-368.

VAN DER SWAELMEN L. 1925: L' effort moderne en Belgique, *La Cité*, 124-143.

VAN LOO A. 2003: van de Velde, Henry, in: VAN LOO, A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 558-560.

VANDEPUTTE B. 2018: *Adriaan Martens en Henry van De Velde*, Oostkamp.

VANSTEENKISTE J. 2016: *La Nouvelle Maison. Vooronderzoek aan de restauratie*, onuitgegeven nota. Dit is gebaseerd op: VANSTEENKISTE J. 2010: *La Nouvelle Maison. Henry van de Velde. 1927-1929. Tervuren. Conservation Study*, onuitgegeven masterverhandeling KULeuven.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie